

IGNÁC BOMBA – VYŠKOVSKÝ VARHANÍK A SKLADATEL

MARTA STODŮLKOVÁ

Již mnoho bylo napsáno o velikánech české a světové hudby, avšak donedávna stáli zcela stranou pozornosti ti, jejichž dílo mělo spíše regionální význam. Tato tendence se v posledních letech změnila, a tak dnes začínají být mapovány životy a díla hudebníků, kteří třeba celý život zasvětili práci na kůru některého z mnoha desítek farních kostelů. Jedním z nich byl i Ignác Bomba, vyškovský varhaník přelomu 18. a 19. století.

ÚDAJE Z MUZIKOLOGICKÝCH PRAMENŮ

Ignác Bomba byl nejen varhaníkem, ale zanechal také nepřilíživě rozsáhlé dílo skladatelské. Zkoumáním jeho osobnosti se doposud zabýval pouze jediný hudební vědec, a to vyškovský rodák Bohumír Štědroň. On je také autorem krátkého hesla o Bombovi v *Československém hudebním slovníku* v tomto znění: „Bomba Ignác, český varhaník, nar. kolem 1749 [?], zemřel 19. 2. 1818, Vyškov [v 69 l.]. Byl varhaníkem vyškovského kostela [od 1807]. Skladby chrámové v HAM. [Vyškovské noviny 4. 10. 1935].“

Článek z Vyškovských novin, na který heslo odkazuje, pochází od stejného autora a tudíž obsahuje informaci podobnou, avšak mnohem podrobnější: „Bomba Ignác, narodil se kolem r. 1749, zemřel 19. února 1818 ve Vyškově v 69 letech. Byl varhaníkem farního kostela vyškovského někdy kolem r. 1777, určitě od r. 1807 až do své smrti. Zároveň byl od konce 18. století 2. kancelistou města Vyškova. V hudebním archivu morav. zem. musea v Brně jsou od něho z vyškovského kostela dvě chrámové skladby: *Salve festa dies* pro smíšený sbor a 3 trombony (sign. archivu A 2812) a *Veni Sancte Spiritus* pro smíšený sbor, housle sólo, 2 housle, violu, 2 horny, 2 klariny a varhany (A 2746). Obě skladby byly provedeny podle záznamu na obalu koncem 18. století na vyškovském kůru. Kostelu sv. Tomáše v Brně věnoval *Litaniae Lauretanae* pro smíšený sbor, 2 housle a varhany sólo (Organo concerto). Tato skladba je zachována v klášteře na Starém Brně“

V článku následuje odkaz na Štědroňovu knihu *Vyškovsko v hudbě a zpěvu* (Vyškov 1935), kde je o Bombovi navíc uvedeno následující: „Významnější hudební osobností byl za ředitele Bobrovského varhaník Ignác Bomba. Připomíná se jako varhaník ve Vyškově již r. 1777, r. 1811 a 1812 je uváděn v téže funkci mezi ostatními zaměstnanci kůru. Od něho pocházejí dvě skladby chrámové, které ukazují zřejmě tehdejší snahu po slavnostním lesku a

efektu chrámové hudby a zpěvu. Bomba působil za Bobrovského na kůru do r. 1818 a byl ještě za téhož řídicího vystřídán potomním dlouholetým varhaníkem Janem Ryvolou.“

Z dostupných muzikologických pramenů je pak Bomba zmíněn již jen okrajově. Pod heslem Vyškov se ve *Slovníku české hudební kultury* dočteme, že: „V letech 1800 – 1830 vynikl regenschori J. Bobrovský, za něhož se na kůru uplatnili skladatelsky činní hudebníci J. Golletz a I. Bomba.“

URČENÍ DATA NÁSTUPU DO FUNKCE VARHANÍKA

Jak je již na první pohled z uvedených citací pramenů zřetelné, je zde rozpor v uváděných datech začátku Bombova varhanického působení. Zcela jistě lze za chybný považovat údaj z *Československého hudebního slovníku*, který uvádí, že byl varhaníkem od roku 1807. Vždyť sám Štědroň ve svých předchozích studiích uvádí, že jím byl pravděpodobně již od roku 1777. Když srovnáme jím uváděná data, není jasné, z jakého pramene určuje rok 1807 v novinovém článku. Ve své knize, která je materiálem nejobsáhlejším a ze stejného roku jako onen článek, totiž píše, že lze Bombovo varhanické působení doložit v roce 1811 a 1812, kdy je uváděn mezi ostatními zaměstnanci.

Na základě studia dostupných Bombových skladeb jsme zjistili, že Bomba byl s určitostí vyškovským varhaníkem od roku 1783. Když totiž prozkoumáme sbírku kláštera augustiniánů na Starém Brně, najdeme zde 2 skladby s názvem Litanie Lauretanae. Tyto opisy jsou přesně datovány, jeden 27. 10. 1783 (A 18 460) a druhý 29. 10. 1783 (A 20 718). Jelikož je na titulním listě v obou případech uvedeno: Authore Ignatio Bomba/ Organista Wiscoviensi, můžeme považovat za prokázané, že Bomba již určitě v tomto roce, tedy v roce 1783, již vyškovským varhaníkem byl.

Na základě bádání v matrikách jsme zjistili, že Bomba je zde v roce 1777, tedy v roce narození jeho první dcery (viz. níže), uváděn jako „D. Ignatius Bomba Organista.“ Tímto lze považovat původní tvrzení B. Štědroňe za prokázané a můžeme říci, že Ignác Bomba do funkce vyškovského varhaníka nastoupil nejpozději roku 1777.

Je však možné, že k tomuto nástupu došlo o něco dříve, přesněji roku 1774, kdy z varhanické funkce odešel Bombův předchůdce Carlo Francesco Müller.

POČET DOCHOVANÝCH SKLADEB

Jak vyplývá z výše uvedených faktů, není ve sbírce kláštera augustiniánů na Starém Brně uložena jedna skladba, jak to uvádí Bohumír Štědroň, ale skladby dvě. Obě mají shodný název Litanie Lauretanae a jsou opsány v rozmezí tří dnů stejnými opisovači. Proto možná

došlo k tomu, že byly považovány za skladbu jednu, svádí k tomu i jejich shodný titulní list. Ovšem již při zběžném prozkoumání je zjevné, že se jedná dvě rozdílná díla, jedno z nich in B (20 718), druhé in G (18 460). V současné době tedy známe čtyři dochované Bombovy skladby: *Salve festa dies* (A 2812, dochováno ve vyškovské sbírce, nyní uloženo v HAM), *Veni Sancte Spiritus* (A 2746, dochováno ve vyškovské sbírce, nyní v HAM) a dvojce *Litanie Lauretanae* (A 18 460, A 20 718; oboje dochovány ve sbírce brněnského kláštera augustiniánů, nyní v HAM). Jednotlivými skladbami se budeme podrobněji zabývat později.

ŽIVOT IGNÁCE BOMBY

O životě Ignáce Bomby tedy toho mnoho nevíme. Jediné, co můžeme s určitostí tvrdit je to, že zemřel 19. 2. 1818. V matrice zemřelých se dále můžeme dočíst, že pohřeb měl 21. 2. 1818 a že byl katolického vyznání (což není z hlediska jeho působení ve vyškovském kostele žádným překvapením). Dále je zde uvedeno, že byl varhaníkem vyškovského farního kostela a že zemřel v 69 letech na tyfus¹. Z hlediska zapsaného věku zemřelého je odhadován jeho rok narození na rok 1749. Avšak po propátrání vyškovských matrik se nepodařilo nalézt nikoho s tímto příjmením, kdo by se kolem roku 1749 narodil. Z toho můžeme usuzovat, že Ignác Bomba vyškovským rodákem nebyl, zřejmě se do Vyškova přistěhoval až v dospělosti. Propátrali jsme matriky narozených ve vyškovské oblasti a zjistili jsme, že v 70. a 80. letech 18. století se zde (přímo v městě Vyškově) narodilo několik osob s příjmením Bomba. Přesněji osm, a to: Maria Anna Margaritha (nar. 28. 6. 1777); Catharina Marianna (nar. 24. 10. 1779), Josephus Calasantius Bartholomeus Ignatius (nar. 25. 8. 1781, zemř. 5. 6. 1783), Caecilia (nar. 12. 7. 1783, zemř. 29. 7. 1783), Franzischka (nar. 12. 9. 1784), Veronika Josepha (nar. 23. 1. 1787), Aloysius Johann a Viktoria Anna (dvojčata, nar. 22. 6. 1789, Viktoria zemř. ve věku 1 roku a 6 měsíců). U všech osmi dětí jsou jako rodiče uvedeni Ignatius Bomba a jeho manželka Viktoria. Ze záznamů lze také vyčíst, že rodné jméno Bombovy manželky Viktorie bylo Kutscherin (neboli Kučerová). Kmotry jejich dětí byli střídavě buď Jiří Antonín Čáp nebo Josef Čáp (otec a syn, zemědělci) a Mariana Proboštová (manželka vyškovského pekaře).²

Bohužel při pročtení záznamů z příslušných let v matrice oddaných nebyl nalezen žádný pár s příjmením Bomba. Z toho lze vyvodit to, že Bomba zřejmě přišel do Vyškova zhruba ve svých 24 letech (tedy kolem roku 1774) a byl v té době buď již ženatý, nebo se

¹ Ignatz Bomba, Organist bei der wischauer Pfarckirche, Krankheit und Todesart: Nervenfieber (Sterb Matrik Tom. VII)

² Patrini: D. Czap Georgius Antonius filius praxatoris arcensis (D. Czap Josephus praxator arcensis) et D. Marianna, D. Proboscht Andrea pannificis et civis Wischkov. uxor. (Tauch Matrik Tom. VI)

záhy (nejpozději roku 1777) oženil, avšak jeho manželka Viktorie nepocházela z Vyškova (vycházíme z předpokladu dodržování zvyku, že svatba se konala v rodišti nevěsty). Jelikož se v matrikách také uvádělo číslo domu dotyčné zemřelé či narozené osoby, víme, že Bomba se svou rodinou bydlel v domě č. 108.

Ve sbírce vyškovského kostela se dochovalo několik skladeb od Carla Francesca Müllera, na dvou z nich je jako opisovač podepsán Alloy Bomba. Opisy pocházejí z let 1811 a 1814. Na prvním z nich, Misse Solemnis ex C, je na konci každého partu uvedeno: „descripsit Alloyoius Bomba“, na druhém, Offertoriu, je napsáno: „Anno 1814 pro Choro Vischoviensi descripsit Alloy Bomba.“ Tímto opisovačem byl bezesporu jediný Ignácův syn Aloysius Johann, který se narodil roku 1789. Jelikož se jeho jméno vyskytuje jen na těchto dvou hudebninách, lze usuzovat, že buďto v otcových šlépějích nekrácel, nebo z Vyškova někdy po roce 1814 odešel a zpět se už nevrátil.

Jedinou další informací o Bombově životě je to, že Štědroň uvádí, že byl zároveň 2. kancelistou města Vyškova. To však zdaleka není překvapivé. V době Bombova působení na kůru byl tento postupně včetně varhan nově vybudován. Dle údajů Bohumíra Štědrone probíhala výstavba nových varhan v letech 1797 – 1802 pod vedením Ambrože Ronzoniho z Breisgavy a až o třicet let později, roku 1833, byla výstavba a výzdoba dokončena brněnským varhanářem Františkem Harbichem. Jisté je, že varhany byly ještě za Bombova života vyměněny, a tudíž nemáme mnoho údajů o tom, na jaké varhany v počátcích svého působení hrál a pro jaký nástroj své skladby skládal

DOCHOVANÉ BOMBOVY SKLADBY

Podívejme se nyní podrobněji na již zmiňované čtyři Bombovy skladby. Z hlediska datace opisu jsou nejstarší dvě skladby z brněnského kláštera Augustiniánů. Litanie Lauretanae in G se signaturou A 18 460 jsou pro smíšený sbor, dvoje housle ad libitum a koncertantní varhany. Na konci sopránového partu se dočteme, že opis byl pořízen Joannesem Zizusem v Brně dne 27. 10. 1783. Dalšími opisovači byli Aloysius Endlicher, Fabianus Zapomniel, Anton Schuberth a Joan Sulzbacher. Tato skladba byla novodobě spartována ve Vyškově 1. 6. 1938 Antonínem Modlitbou (uloženo pod signaturou 42 965) .

Litanie Lauretanae in B mají signaturu A 20 718. Byly opsány stejnými opisovači o pouhé dva dny později, tedy 29. 10. 1783. Podrobnější informace a rozbor viz. níže.

Po podrobném prozkoumání těchto dvou skladeb nelze dát za pravdu tvrzení Bohumíra Štědrone, že Bomba Litanie Lauretanae kostelu sv. Tomáše v Brně „věnoval“.

Očividně se jedná pouze o opisy dvou zapůjčených skladeb, na nichž žádné věnování ani podpis autora uveden není.

Jednou ze skladeb dochovaných ve vyškovské sbírce je *Salve festa dies* se signaturou A 2812. Rukopis má několik vrstev, na jednom z partů basu je na vnější straně uvedeno datum 18. 4. 1784, skladba je tedy nejpozději z roku 1784.

Poslední zmiňovanou skladbou je *Veni sancte spiritus in D* se signaturou A 2746. Na zadní straně rukopisu je uvedeno datum červen 1813, to je sice za Bombova života, avšak dle dobové praxe byla na rukopisech často uváděna data provedení, takže nelze s určitostí říci, že skladba není starší.

Na základě porovnání nejstarší vrstvy rukopisu *Salve festa dies*, která je datována rokem 1784 a rukopisu skladby *Veni sancte spiritus*, datovaného rokem 1813, jsme dospěli k závěru, že se jedná o rukopis jedné osoby. Jelikož byly obě skladby zapsány prokazatelně ještě za Bombova života (zemřel 1818), jedná se s velkou pravděpodobností o autografy.

LORETÁNSKÉ LITANIE – PODROBNĚJŠÍ INFORMACE

Praxe litaní pravděpodobně vzešla z tradice prosebných formulí. Z hlediska slovesné stránky se jedná o prosebný písňový útvar dvojdílné stavby, který se skládá z apostrofického oslovení a následující prosby. Od 9. stol. litanie proniká do latinského středověkého básnictví.

Vícehlasá litanie byla komponována od doby Palestrinovy a Lassovy až po vídeňský klasicismus (W. A. Mozart). Litanie jsou významně zastoupeny i v českém prostředí. Hudebního vrcholu tento žánr dosáhl v 17. a 18. stol.

Loretánská litanie byla jako mariánská skladba oficiálně uznána roku 1601. Záhy se stala nejčastěji zhudebněnou litaní. Jelikož se jedná o mariánskou skladbu, bývala provozována při tzv. mariánských pobožnostech v měsících zasvěcených Panně Marii, tj. v květnu a říjnu.

Bombovy Litanie *Lauretanae in B* jsme spartovali v roce 2003. Mají 4 části: *Kyrie* (33 taktů), *Sancta Maria* (79 taktů), *Vas Spirituale* (50 taktů) a *Regina* (57 taktů). Celkový počet taktů je tedy 219. Jelikož se party houslí nedochovaly, máme pouze neúplnou představu o znění skladby. Harmonický základ je tvořen generálbasově zapsaným varhanním partem.

V části *Kyrie* je předepsáno *Andante*. *Kyrie* je zhudebněno sylabicky, bez využití tečkovaných rytmů či synkop. Bomba využívá paralelních postupů tercií a sext, což je pro klasicistní tvorbu typické. Harmonicky je tato část velmi jednoduchá, je zde pouze krátké vybočení do G – dur, jež je z hlediska harmonického mediantou k základní tónině B – dur.

Druhá část Sancta Maria je nejzajímavější částí celé skladby. Předepsáno je opět Adante. Úvod tvoří sólo sopránů podpořené varhanami, ostatní hlasy se přidávají postupně, poté znovu nastupují sruženy do dvojic (S + T, A + B) a následuje krátký imitační úsek. V úvodu části také najdeme, v Bombově díle jinak velmi ojedinělé, využití hudebně – rétorické figury, kdy text „Sancta“ zhudebňuje stoupavým pohybem. Ve střední části je ve dvou osnovách vypsáno varhanní sólo, které je komponováno v cembalovém stylu (viz. kapitola 2) a je důkazem toho, že Bomba musel být poměrně zdatným varhaníkem.

Část Vas Spirituale má předepsané Allegro moderato. Zahajuje ji tenor a bas spolu s varhanami, poté motiv přebírá soprán s altem. Tato část je nejpohyblivější, zpomaluje se až při závěrečném zvolání „ora pro nobis“. Ve střední části Bomba využívá tenorového sóla, které uvozuje také závěrečnou pasáž Vas spirituale.

Poslední částí je Regina s předepsaným Allegrem, které se vprostřed mění v Andante a v tomto místě také nastupuje tenorové sólo. Závěr Agnus Dei uvozuje sólo sopránové. Celá skladba končí překvapivým zlomem z forte do piana, kdy sbor za varhanové prodlevy v pp ukončí poslední opakování verše „miserere nobis“.

DALŠÍ BOMBOVY SKLADBY

Skladba Salve Festa Dies, kterou jsme spartovali v roce 2004, byla s největší pravděpodobností určena k provozování na Hod Boží velikonoční. Rukopis, uložený pod signaturou A 2812, má několik vrstev. Jednotlivé party jsou opsány vícekrát různými rukopisy, jejich znění se shoduje, avšak ani v jedné z vrstev se nevyskytuje žádný part trombónu (s největší pravděpodobností ani nikdy žádný neexistoval a jedná se o chybu na dodatečně psaném přebalu). Nejstarší vrstvou a zřejmě tedy rukopisem původním, jsou pouze čtyři party: Canto, Alto, Tenore, Basso, kde vnější strana partu Basso tvoří zároveň obálku rukopisu. Ta vypadá následovně: „Na procesí po kostele před hrub[o]u/ mši svat[o]u/ den 18 Aprill/ Anno 1784“. Party obsahují 2 části – latinskou a českou, kdy česká je psána jiným rukopisem, a tudíž je důvodné pochybovat o Bombově autorství této části.

Zajímavé je, že ač skladbu napsal varhaník, není v ní varhanní part. Pro to jsou tři možná vysvětlení, buďto se jedná o skladbu a capella (což je nejpravděpodobnější), nebo Bomba sám tento part hrál, a tudíž si jej nezapsal, anebo se tento part nedochoval.

Skladba má 47 taktů rozdělených do 2 částí: části s latinským textem (44 taktů, c, G – dur) a části s textem českým (3 takty, bez udání taktu, g – moll). Bližší určení charakteru přednesu není ve druhé části uvedeno, první je nadepsána „Alla breve: capella“ (to jen potvrzuje domněnku, že se jedná o skladbu a capella).

Forma této skladby je ABAB, přičemž se střídá vždy jedna latinská a jedna česká sloka. Latinský text je zkomponován sylabicky. Bomba využívá paralelních terciových a sextových postupů v jednotlivých hlasech, v celém průběhu dochází pouze ke krátkému vybočení do D – dur (tedy dominantě k základní G – dur). Každá sloka má rozsah 22 taktů.

Poslední Bombovou skladbou je Veni sancte Spiritus in D se signaturou A 2746. Skladbu jsme taktéž spartovali, a to v roce 2004. Je ze všech zmíněných skladeb určena pro nejrozsáhlejší ansámbl, a to pro: troje housle, violu, dvě klariny, dvě hony, varhany a smíšený sbor. Rukopis má stejně jako v předchozím případě několik vrstev. Starší vrstva obsahuje všechny party a je celá psána jedním rukopisem patřícím s největší pravděpodobností samotnému Bombovi (viz. výše). Titulní stranu tvoří vnější strana partu varhan. V rukopisu byly prováděny úpravy a škrty tužkou a za part violy dopsány Tympani ex C. Naštěstí lze bez problémů zjistit, kdy k úpravám došlo, neboť part Cornu I je tužkou podepsán a je připsán rok 1844. Při vytváření spartace bylo přihlíženo pouze k výše určené původní vrstvě. Skladba má 82 taktů, pouze jednu část, takt je c, tónina D – dur, označení Moderato. Skladba je zhudebněna jako jeden celek. Bomba nevyužívá instrumentální přede hry ani do hry. Výrazným prvkem instrumentace je však využívání sólových partií jednotlivých nástrojových skupin. Nejvýrazněji pak v taktech č. 25 – 33, kde Bomba přede psal sólo skupině houslí. S ohledem na tuto skutečnost je překvapivé, že sbor za celou skladbu nikde nezpívá a capella. Často je však využito sborových unison.

Styl a forma zhudebnění jsou jednoduché, s častým využíváním paralelních terciových a sextových postupů, harmonizace je velmi prostá. Nástroje na mnoha místech zdvojují hlasy sboru. Ve skladbě se vůbec nevyskytují kontrapunktické pasáže. Bomba ani nevyužívá ozvláštňení v podobě chromatiky či tečkovaného rytmu. Na mnoha místech jako harmonického podkladu využívá prodlev, a to zejména ve varhanním partu a v partech dechových nástrojů. Ornamentika není přede psána. Průběh skladby Bomba pouze na několika místech ozvláštňuje běhy smyčců.

Ve skladbě se vyskytují pouze základní dynamická označení. V celém průběhu skladby je zachována výchozí tónina D – dur, Bomba téměř nevyužívá modulací a vybočení. Varhanní part je zpracován generálbasově.

ZÁVĚR

Tolik tedy základní informace k dochovaným skladbám Ignáce Bomby. Neexistuje žádný známý doklad o tom, že by Bomba napsal skladeb více. Na základě námi provedených

spartací a rozborů děl můžeme na závěr říci, že Bomba byl skladatelem spíše průměrným, zaměřujícím se výhradně na chrámovou figurální tvorbu. Ve svých dílech využíval jednoduché harmonické postupy, často se vyskytují pohyby v paralelních sextách a terciích.

Ve většině skladeb je nejdůležitějším prvkem melodická linka, ornamentika není téměř nikde vysána, jen několikrát se vyskytují přírazy a trylky. Jediným výraznějším prvkem oživujícím mechanické zacházení s hudební strukturou jsou občas se vyskytující běhy v houslích. Nejzajímavější bývá varhanní part, který na sebe na některých místech bere podobu organa concertata, což svědčí mimo jiné i o Bombově varhanické zdatnosti. Dále není bez zajímavosti, že Bomba takřka nevyužívá hudebně rétorických figur, které byly s chrámovou figurální hudbou ještě i v této době téměř neodmyslitelně spjaty.

Bombův skladatelský styl je tedy především dán funkčností jeho děl, a tak, i když umírá až roku 1818, můžeme u něj hovořit o stylu středního klasicismu.

Autorka je posluchačkou 4. ročníku hudební vědy na FF MU. Práce vznikla na půdě semináře „Hudba období baroka a klasicismu“ pod vedením PhDr. Jany Perutkové, PhD. a bude východiskem pro zpracování hesla o Ignáci Bombovi v připravovaném hudebním slovníku vznikajícím na půdě Ústavu hudební vědy FF MU.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Fukač, J.: *Litanie*. In: Slovník české hudební kultury. Praha: Editio Supraphon, 1997
- Kol. aut.: *Hudba Vyškovska, Katalog regionální hudebně historické výstavy*. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1968
- Straková, T., Sehnal, J. a Přibáňová, S.: *Průvodce hudebního archívu Moravského muzea*, Brno, 1971
- Štědroň, Bohumír: *Vyškovsko v hudbě a zpěvu* (Výroční zpráva první kontribučenské spořitelny za rok 1934). Vyškov, 1935
- Štědroň, Bohumír: *Vyškovsko v hudbě a zpěvu (Skladatelé na Vyškovsku)*. In: Vyškovské noviny, 4. 10. 1935
- Štědroň, Bohumír ed.: *Československý hudební slovník osob a institucí*, Svazek 1. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963
- Vysloužil, J.: *Vyškov*. In: Slovník české hudební kultury. Praha: Editio Supraphon, 1997